

הסתיו לבשר

כתב וצילם: אורי פרגמן-ספיר, מדען ראשי, הגן הבוטני האוניברסיטאי, ירושלים

רבות נכתב על החצב כצמח בר מוגן, אולם מעט ידוע על היותו צמח גינה מוצלח במיוחד. זהו צמח חסכני במים ובעל מופע גנני יפה, הפורח בתקופה שבה יש מעט פרחים. העלים היפים והירוקים יישארו איתנו במשך חודשים ארוכים, עד בוא הקיץ

הסתיו ולכן הוא זוכה לביקור חרוקים מאביקים רבים המגיעים לפרחים וניזונים מהצוף המתוק המופרש בהם ומאבקה המלכלכת את גופם. בנוסף להאבקת החרקים, אבקת הפרחים מופצת ברוח. בניגוד לפריחה האביבית, בסתיו הפריחה מתנהגת הפוך עם העלייה ברום: ככל שנעלה ברום, הפריחה מקדימה. כך חצבי ים המלח פורחים בנובמבר וחצבי ירושלים פורחים בספטמבר. תופעת הפריחה הסתוית מרתקת. רוב פרחי הארץ פורחים באביב, חונטים פירות לקראת הקיץ ונובטים בסתיו שלאחר מכן. למקצב רבייה זה שני חסרונות בולטים: באביב צריכים הפרחים להתחרות ביניהם על החרקים המאביקים, ולאחר מכן הזרעים חשופים כל הקיץ לטרפיה. החצב, כמו מיני צמחי בצל ופקעת סתוויים אחרים, נמנע מכך. הוא פורח בסתיו, עונה שבה התחרות על החרקים קטנה,

הישראלי ואני ממליץ על שתילתם בעונת הקיץ, עונה בו הבצל אינו פעיל חיצונית. לבצל הרדוד יש ציפת שורשים מעובים, אלה מעגנים אותו במקומו ולכן קשה לעקור את הבצל. כמו כן אין לגעת בבצל בידיים היות והוא מכיל חומרים צורבים. יש לעודד את השימוש במין זה בגינון, שכן זהו צמח חסכני במים ובעל מופע גנני מוצלח. ההשקעה הראשונה כבדה שכן בצלי החצב יקרים, אולם בניגוד לצמחי בצל אחרים (צבעוני) הוא יפרח כמעט כל שנה ואף יתפצל ויצור גוש יפה. הפריחה בשלהי הקיץ ובסתיו חשובה בתקופה שבה יש מעט פרחים, והעלים יפים וירוקים במשך חודשים ארוכים, עד בוא הקיץ. כדאי להימנע מהשקיית הבצל בקיץ, אולם השקיה לקראת סוף הקיץ גורמת להקדמת הפריחה במעט. בטבע החצב הוא כמעט הפרח היחיד בתחילת

החצב מבשר את בוא הסתיו והוא פורח כאשר הימים מתקצרים. כבר בסוף אוגוסט אפשר לראות את שרביטי הפריחה המרהיבים בוקעים מהקרקע היבשה ופורחים. רבות נכתב על החצב כצמח בר מוגן אולם מעט ידוע על היותו צמח גינה מוצלח במיוחד.

החצב שימש את האדם עוד בימי קדם - הבצל שימש למרפא כבר אז, כממריץ פעולת הלב. כיום יש סדרה של מחקרים העוסקים בחומרי הבצל, בין היתר כמקור לתרופות למחלות לב, נגד שיעול ואף נבדקת פעילותו האנטי סרטנית. בצלי חצב נשתלו לאורך גבולות של חלקות מעובדות כדי לסממן, היות שהתפרחות הגבוהות בולטות בדיוק בעונת החריש.

הצמח גם משמש כצמח נוי בגינון ולאחרונה אף כפרח קטיפי. כיום ניתן להשיג בצלים בשוק

העבים. חשוב לציין שהבצל אינו רק איבר אגירה, אלא גם איבר רבייה: מעבר לרבייה המינית (פרחים-פירות-זרעים) הבצל מייצר ניצנים פנימיים הגדלים בתוכו וגורמים לבסוף לחלוקתו. כך, לאט לאט, מבצל יחיד נוצר גוש של בצלים זהים מבחינה גנטית, הפורחים יפה ביחד. במחקר עכשווי של אלי טפר בגן הבוטני האוניברסיטאי בירושלים נמצא, כי התפחת מעכב את בלוט העלים. אם נקטום אותה, העלים יבלבו מוקדם יותר. במחקר אקולוגי שלי מצאתי כי בצל החצב מכיל יותר משבעים אחוז מים. כמו כן, רק 20-30 אחוזים מצמחי אוכלוסיות מדבריות של החצב פורחים כל שנה וכ- 55% מצמחי אוכלוסיות ים-תיכוניות פורחים כל שנה. זאת אומרת, כי חלק ניכר יותר מהחצבים המדבריים אינם פורחים כל שנה לעומת הים-תיכוניים. בשל יופיו, החצב הוא צמח בר מוגן בישראל. הוא נפוץ כמעט בכל הארץ, מהחרמון הנמוך,

הבצל אינו רק איבר אגירה, אלא גם איבר רבייה: מעבר לרבייה המינית (פרחים-פירות-זרעים) הבצל מייצר ניצנים פנימיים הגדלים בתוכו וגורמים לבסוף לחלוקתו

ומפיץ את זרעיו בסוף הסתיו. אלה נובטים מיד עם בוא הגשמים, וכך הזמן שבו הם חשופים לטריפה קטן יחסית. קל לאסוף את זרעי החצב ונביטתם קלה, אולם יש להמתין כארבע שנים עד שהבצל מגיע לגודל פריחה.

לגבי מקור הגירוי הטרמי לפריחה, שיש האומרים כי הוא קצה העלה היבש הישן, התשובה אינה ברורה בדיוק. הקצה התחתון של העלה הוא החלק העליון של גלד הבצל, החלק הרגיש יותר לשינויי הטמפרטורות ושעות האור המחממות. מעטים הם הצמחים המסוגלים לפרוח בשלהי הקיץ ובתחילת הסתיו, לפני בוא הגשמים. בעונה זו הקרקע יבשה במיוחד והפרחים מאבדים מים נוספים בשמש המחממת. החצב מצליח במשימה זו בעזרת הבצל הענק, האוגר חומרי מזון שנוצרו בשנה הקודמת; אך לא פחות חשוב - הבצל אוגר מים! רוב הצמחים המצליחים לפרוח בסתיו הם גיאופיטים (צמחי בצל ופקעת). דוגמאות נוספות הן החבצלת, החלמונית, הסתונית ועוד. החצב אינו אוגר רק בבצל, אלא גם בשורשיו

הצעז וכלויות המשקעים

הבדואים תושבי הנגב טוענים, כי על פי פריחת הצב ניתן לחזות האם תהיה שנה גשומה או לא. זוהי אגדה, לפיה פריחה מוקדמת של הצב מנבאת חורף גשום. אף חוקר או מדען לא הוכיח עד היום, מדעית, כי טענה זו נכונה.

ויקינטון; כולם מאוחדים במשפחת היקינתוניים (Hyacinthaceae) שנכללה בעבר במשפחת השושניים. בישראל גדל מין צנוע נוסף של הצב הנקרא צב גלוני (*Urginea undulata*). מין מדברי זה פורח בעונה דומה, אולם פרחיו החיוורים מקשים את איתורו. לצב הגלוני יש עלים גלוניים אופייניים, קלים לזיהוי בחורף. שנים רבות ניסיתי למצוא את הצב הגלוני בפריחה, ללא כל הצלחה, על אף שידעתי את מיקום הצמחים לפי העלים. לבסוף גיליתי אותו במקרה, כאשר קשרתי את שרוכי נעליי. מסביבי היו עשרות שרביטי פריחה, מוסווים היטב ברקע היבש של עונה שחונה זו. אתרים שבהם אפשר לראות מין זה הם: שמורת פורה בכביש המהיר לבאר שבע ושמורת הבשור.

הגולן והגליל בצפון ועד לנגב. במדבר, הצב מוגבל למקומות בהם יש מים רבים יחסית (בין סלעים ובחולות). עמוד התפרחת נושא 100-300 פרחים וגובהו עד 2 מ'. העלים מוארכים ויוצאים מאוחר יותר – בסוף הסתיו ובחורף. גם העלים רעילים, ובדרך כלל אינם נאכלים. בשל כך הצב התרבה ואף שולט באזורים שבהם יש לחץ רעייה חזק (מדבר יהודה ומדרונות השומרון המזרחי). עם קמילת העלים, הרעלים שבהם מתפרקים – ואז נאכל חלקם על ידי עזים וכבשים.

השם העברי צב מעיד על הבצל ה"חוצב" את מקומו בין הסלעים והתפרחות ה"חוצבות" את דרכן בקרקע היבשה. הצב משויך לסוג *Urginea* שבו מעט מינים הנפוצים באפריקה, אגן הים התיכון – ומזרחה באסיה, עד הודו. לאחונה הופרד הצב לסוג *Drimia* על ידי חלק מהבוטנאים. בכל מקרה, זהו סוג קרוב לסוגים בן-צב, נץ-חלב

ההשקעה הראשונה
כבדה שכן בצלי
החצב יקרים, אולם
בניגוד לצמחי בצל
אחרים (צבעוני) הוא
יפרח כמעט כל שנה
ואף יתפצל וייצור
גוש יפה

